
PŘEDMLUVA

V roce 1949 položil si Zdeněk Nejedlý otázku, „co je to pohraničí?“. A na ni odpovéděl: „Z regionalistického hlediska také kraj, region, třeba nově utvořený, ale dnes již s velmi specifickými rysy, které mu dávají zcela vyhraněný krajový charakter a nemyslíme, že brzo zase zmizí. Zmizí jeho oddělení právní od vnitrozemí, ale povaha sama nadlouho ještě zůstane specifická. A jak je silná,“ uvádí dále Nejedlý, „vidíme nejlépe z toho, že asimiluje lidi původem z nejrozmanitějších krajů. Každá vesnice je tam přímo sbírkou lidí nejrůznějšího krajového původu, a přece dohromady tvoří jeden regionalistický typ – typ českého pohraničí.“

Nejedlý jako historik dovedl postihnout podstatu problematiky novoosídlenec-kého pohraničí, složité společenské, ale v první řadě politické otázky, jejichž řešení bylo zakotveno už v Košickém vládním programu.

Základním smyslem osídlování pohraničních oblastí našeho státu po odsunu německého obyvatelstva bylo zajistit bezpečnost našich národů a republiky. Po osudových zkušenostech „z tragických pro nás dnů Mnichova a okupace“ – jak řekl Klement Gottwald – „jasně vyplynul náš kategorický požadavek odsunu Němců a osídlení pohraničních oblastí českými a slovenskými lidmi“. Tento úkol bylo třeba řešit v krátkém čase a za složitých mezinárodních i vnitřních podmínek. Bylo nutno v co nejkratší době nově osídlit vylidněná a zpustošená území a přičinit se o jejich nový hospodářský, společenský a kulturní rozkvět.

Osídlování pohraničí probíhalo v rámci první etapy pozemkové reformy jako důležité součásti kvalitativních sociálně ekonomických přeměn v období rozvoje národní a demokratické revoluce. Jejím základem byla konfiskace půdy a majetku nepřátel a zrádců národa a její nové rozdělení. Za ostrého třídního boje a zásadových, nekompromisních postojů Komunistické strany Československa, se v několika vlnách realizovalo zemědělské osídlování pohraničních obcí. Hlavní proud nových osídlenců přišel do těchto oblastí v letech 1945 a 1946, kdy byl osídlovací proces českého, moravského i slezského pohraničí v podstatném rozsahu ukončen. V té době se také uzavřel organizovaný a nejvyšší spořádaný odsun německého obyvatelstva z území Československa.

Zemědělské osídlování pohraničí mělo demokratický charakter. Půda byla pře-

dána bezzemkům a drobným zemědělcům do individuálního vlastnictví, aby na ní hospodařili a zajistili perspektivu svým rodinám, aby vdechli nový život opuštěným obcím a zařadili pohraniční území do ekonomické a etnicko-sociální základny Československa. Největší úsilí v tomto procesu vynaložila Komunistická strana Československa, která prosazovala program radikálních hospodářských, společenských i politických změn v našem pohraničí a považovala tento zápas za součást hlubokých demokratických přeměn, za integrální součást procesu přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.

V souvislosti s přesunem obyvatelstva do pohraničí po roce 1945 dochází v těchto částech naší republiky k dalekosáhlým a komplikovaným etnickým, etno-kulturním a společenským procesům. Pohraničí se konsoliduje jako oblast, která na jedné straně navazuje v částech etnika na jednotlivé oblasti zázemí, na druhé straně si od počátku vytváří své specifické ekonomické, společenské i kulturní rysy, jimiž se liší od ostatních území Československa.

Poznání vývoje, který prodělaly a prodělávají vesnice v našem pohraničí v poválečném období je velmi potřebné z hlediska společenského, kulturně politického i vědeckého. Věda si především klade otázku, v čem konkrétně se projevuje specifická pohraničních oblastí. Jde z hlediska kulturního o jednotnou oblast „českého pohraničí“ nebo zde existují místní zvláštnosti, které umožňují blíže specifikovat tuto část našeho státního území? A jestliže zde tato kulturní diferenciací existuje, v čem spočívá a jaké jsou její rysy? Vystávají i další otázky: proces adaptace obyvatel v novém prostředí, společné soužití a ekonomické, společenské i kulturní vyrovnávání různých skupin osidlenců a jeho odraz ve způsobu života, proces rozpadu integrovaných regionálních kultur, společenský (komunikativní) význam kultury, vytváření jednotných znaků způsobu života a kultury nově se formujícího kolektivu pohraniční obce v průběhu adaptace, integrace a združstevňování zemědělské výroby, funkce a životnost etnografických jevů, které přinesli noví obyvatelé do pohraničí z původního domova, vznik nových etnografických projevů a vytváření nového společenského vědomí.

Výzkum nově osídlených pohraničních obcí je neoddelitelnou součástí studia současné vesnice, které stojí v posledních letech v popředí zájmu společenských věd, jež v duchu Jednotného programu společenských věd po XV. sjezdu KSČ, uvádějícího do souladu další rozvoj vědy s objektivními potřebami naší společnosti a stavícího požadavek zkoumat, analyzovat a zobecňovat zkušenosti z dosavadního socialistického vývoje v Československu. Ukazuje se, že sledování složitých proměn ve způsobu života a kultuře, ve formování jejich osobitých rysů i vytváření povědomí domova u obyvatel novoosídlených obcí není v možnostech jednoho vědního oboru a že tedy vyžaduje komplexní přístup, úzkou spolupráci více vědních disciplín.

V Jihomoravském kraji, kde je studium současné vesnice a v jeho rámci i výzkum nově osídlených pohraničních oblastí zvláště aktuální, byl v roce 1972 vypracován z podnětu krajských stranických a státních orgánů vědeckovýzkumný projekt *Revoluční přeměny jihomoravského venkova a zemědělské krajiny*, na jehož realizaci se v oblasti společenských, přírodních i technických věd prakticky podílí jednotlivé články celé vědeckovýzkumné základny na území jižní Moravy (vysoké školy, ústavy Československé akademie věd, muzea a další rezortní instituce). Společenskovědní výzkum směřuje k zpracování dějin revolučního hnutí a dějin KSČ jako východiska pro pravdivou interpretaci revolučních přeměn jihomoravského venkova, k podání objektivního obrazu vývoje a současného stavu společenského vědomí, životní úrovně a charakteristických rysů kultury a způsobu života venkovského obyvatelstva v Jihomoravském kraji pro potřeby řízení a usměrňování dalšího vývoje a lepšího i dokonalejšího uspokojování potřeb socialistického rozvinutého vývoje. V neposlední řadě jde také o poznání etnických procesů, tj. zjištění vlivu tradičních představ a postupů vytváření povědomí o nových lokálních a nadlokálních společenstvích.

V uvedeném vědeckovýzkumném programu zaujímá významné postavení Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, jejíž pracovníci se podílejí na řešení řady problémů. Na filozofické fakultě byl připraven sborník studií o proměnách družstevní vesnice Brumovice v okrese Břeclav (Spisy UJEP 1981) a v rámci edice brněnského nakladatelství Blok *Lidová kultura a současnost* vyšel jako 4. svazek sborník teoretických a metodologických příspěvků pod názvem *Současná vesnice* (Brno 1978). V první polovině sedmdesátých let byl vypracován projekt fakultního úkolu *Životní způsob a kulturní proměny v jihomoravském pohraničí*, jehož řešením byl pověřen téměř dvacetičlenný kolektiv, složený z pracovníků katedry historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy, katedry historie a archivnictví, katedry filozofie, logiky a sociologie, katedry věd o umění, katedry českého jazyka a externích spolupracovníků z pedagogické fakulty UJEP a Ústavu vědeckého ateismu ČSAV v Brně. Terénních výzkumů se účastnili studenti etnografie, sociologie a českého jazyka filozofické fakulty UJEP. Koordinátorem a vedoucím výzkumného kolektivu byl jmenován etnograf docent dr. V á c l a v F r o l e c, CSc., který také redakčně zpracoval rukopis pro tisk. Výzkum by zaměřen na jihomoravskou pohraniční vesnici Horní Věstonice na Mikulovsku, která představuje jistý prototyp novoosídlených obcí na jižní Moravě. Výsledkem několikaletého integrovaného výzkumu je tato monografie.

Na tomto místě považuji za svou milou povinnost poděkovat všem členům vědeckovýzkumného kolektivu za dílo, které tu naši veřejnosti předkládají, řídicím orgánům stranickým a státním Jihomoravského kraje za cenné iniciativní podněty, vedení filozofické fakulty a ústavů ČSAV i muzeí za podporu při vytváření integrovaného vědeckovýzkumného týmu a umožnění účasti jejich pracovníků na přípravě této publikace. Naše poděkování patří i Místnímu národnímu výboru v Horních Věstonicích a obyvatelům obce za jejich porozumění a podporu při terénních výzkumech.

V Brně 1. ledna 1982
Prof. PhDr. F r a n t i š e k H e j l, CSc.,
vedoucí katedry historie a etnografie

